

**II. SOSYAL BİLİMLER
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ
KONGRESİ TAM METİN
BİLDİRİLERİ**

II. SOSYAL BİLİMLER LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ KONGRESİ TAM METİN

Yayın Koordinatörü | **Ahmet Dünder**
Yayın Yönetmeni | **Zeynep Yeşilova**
Editör | **Ali Okumuş**
Kapak Tasarımı | **Yunus Karaaslan**
Sayfa Düzeni | **Bilal Şenel**

ISBN | 978-625-7059-92-3

İDEAL KÜLTÜR YAYINCILIK
Topkapı Mah. Kahalbaşı Sok. No:31/1
Fatih - İstanbul
Tel: +90 212 528 85 41
bilgi@idealkultur.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 46699

Baskı ve Cilt | **Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti**
Sertifika No: 41707

1. Baskı | İstanbul, 2025

Eserde yer alan yazıların sorumluluğu yazarlara ait olup editör ve yayınevi mesul tutulamaz.

© *Bu kitabın her hakkı saklıdır. Tamamen veya herhangi bir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.*

Esere Ait Kütüphane Katalog Kartına
Karekodu Okutarak Ulaşabilirsiniz.

**II. SOSYAL BİLİMLER
LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ
KONGRESİ TAM METİN
BİLDİRİLERİ**

Editörler
Ali Okumuş

İçindekiler

Önsöz	9
Hititlerde Bayram.....	11
<i>Hazel Yamaç Kara • Gülgüney Masalcı Şahin • Mehmet Kavak</i>	
Aşıklı Höyük Ve Çatal Höyük'ün Neolitik Çağ Anadolu Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Oluşumuna Katkıları	33
<i>Yılmaz Orta</i>	
Roma İmparatorluk Çağında Ephesus'ta Spor ve Eğlence	52
<i>Safa Sirac Beyaz • Ali Okumuş</i>	
Galileo Galilei'nin Keşiflerine Cizvit Muhalefeti: Kozmolojide Din-Bilim Gerilimi	67
<i>Tunahan Sönmeztürk</i>	
Geç Antik Çağ Dinlerinde Kutsal Sayılar	82
<i>Kübra Şahin • Ahmet Altungök</i>	
Küreselleşme Kavramına Antik Bir Bakış: İpek Yolu.....	92
<i>Necati Etlioğlu</i>	
Vakıf Belgeleri Işığında Karamanoğulları Beyliği.....	104
<i>Prof. Dr. Vedat Turgut • Rabia Ekici</i>	
Tarihsel Süreçte Kadının Rolü ve Bacıyan-ı Rum	132
<i>Prof. Dr. Vedat Turgut • Duygu Kanadaşı</i>	
İhsaiyat Mecmuası'na Göre Trabzon'daki Eğitim Kurumları (1923-1925).....	157
<i>Taner Bilgin • Nagihan Genç</i>	
Şeyhülislamlığa Ait İki Numaralı Telhis Defteri Ve Müderris Atamaları.....	182
<i>Hüseyin Yıldırım • İlhami Yurdakul</i>	

Temettuat Defterlerine Göre Söğüt Hacı Hüseyin Mahallesi.....	194
<i>Refik Arıkan • Rumeysa Begüm Aslan</i>	
Gölpazarı Kazası'nın 1831 Tarihli Nüfus Defteri.....	211
<i>Asena Aysel Taşpınar • İlhami Yurdakul</i>	
1792-1793 Tarihli Kasımpaşa Nüfus Defterinde Kayıtlı Esnaf Grupları	238
<i>Ezgi Semiz • İlhami Yurdakul</i>	
Osmanlı Nüfus Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bademiye (Bademli) Karyesinin Demografik Yapısı.....	253
<i>Samet Yıldız</i>	
1916 Basmacı İsyanı ve Türkmenistan'daki Etkileri.....	270
<i>Valida Şener • Kadriye Topal Doğan</i>	
Rus Devriminde Anarşizm ve Güney Kafkasya'ya Etkileri	287
<i>Murad Hacıyev</i>	
Tanzimat Döneminde Eğitimde Modernleşme Örneği Olarak: Alliance Israelite Universelle Mektepleri	294
<i>Refik Arıkan • Sinem Altay</i>	
Milli Mücadele Dönemi'nde Ödemiş ve Ödemiş Şehitlikleri.....	308
<i>Can Yüksel Kamalı</i>	
Yervant Oskan Efendi'nin Eserleri ve Sanat Anlayışı	328
<i>Arzu Altınay • Ali Okumuş</i>	
Maarif Salnameleri Işığında Beyrut Vilayetinde Rüşdiye Mektepleri (1898-1903).....	339
<i>Halim Demiryürek • Yunus Emre Aydın</i>	
Milli Mücadele Döneminde Basın: Hakimiyet-İ Milliye ve Aydede Gazeteleri Üzerinden Bir Değerlendirme.....	354
<i>Mevlüt Niğdelioğlu</i>	
Menemen'de Direniş ve Menemen Şehitlikleri.....	379
<i>Zekiye Süre</i>	
Türk Kültürü'nde Bir Arketip: Ejderha	392
<i>Olgay Pehlivanlı</i>	

Sovyet Ekseninde Türkiye'nin Boğazlar Politikası	398
<i>Kübra İlter</i>	
Almanya'nın Siyasi Birliğini Sağlamasının Avrupa Üzerindeki Etkisi.....	412
<i>Hatice Kaya</i>	
Taşlıcalı Yahyâ Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi.....	424
<i>Elif Sakarya</i>	
Maruf Bir İsim Ancak Meçhul Bir Hayat: I. Abdülhamid'in Mabeyn Başkâtibi Hasan Tahsin Paşa'nın Hayatı Hakkında Bazı Tespitler.....	458
<i>Berke Şanlı</i>	
Lisansüstü Eğitimde Etik Problemler: İntihal Karmaşası.....	481
<i>Gülden Çavdar</i>	
Mustafa Azmi Ömer (Akalm) ve Eserleri.....	496
<i>Mehmet Faruk İlkhan • Mehmet Kavak</i>	
Türkiye Kentleşme Sorunları: Iğdır İli Örneği.....	509
<i>Rahime İpek Taşkın</i>	
Harput Yöresinde Söz Kesimi/Şerbet İçme Geleneği	527
<i>Safiye Nur Eraslan</i>	
Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kalemşörü Silahçı Tahsin.....	541
<i>Selma Göktürk Çetinkaya • Hakan Demir</i>	
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Aşçılık ve Aşçılık Eğitimi.....	565
<i>Sevgi Sude Çetinkaya • Şafak Ünüvar</i>	
Birhan Keskin'in Şiirlerinde Doğanın Kutsallaştırılması İle Doğaya Karşı Savaşın Sorgulanışı Üzerine Bir Yorum Denemesi.....	578
<i>Vedat Şen</i>	
Orgeneral Semih Sancar'ın Askeri Biyografisi ve Kıbrıs Barış Harekati'ndeki Rolü.....	594
<i>Selma Göktürk Çetinkaya • Rana Zeynep Gün</i>	

Önsöz

21 Mayıs 2025 tarihinde Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ev sahipliğinde, Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü iş birliğiyle düzenlenen lisansüstü öğrenci kongresi, sosyal bilimlerin farklı alanlarında çalışan genç araştırmacıları bir araya getirmeyi, akademik paylaşım ve etkileşim ortamı sunmayı amaçlanmıştır.

Tarih, edebiyat, felsefe, sosyoloji, coğrafya ve siyaset bilimi gibi disiplinlerde yürütülen çalışmalardan oluşan toplam 41 sözlü bildiri, kongrede dinleyicilerle paylaşılmıştır. Kongre sonrasında yapılan değerlendirmeler doğrultusunda bu bildiriler arasından yayımlanmaya uygun görülenler bu kitapta tam metin olarak yer almıştır.

Kongreye katılan lisansüstü öğrenciler, hazırladıkları bildirimlerle yalnızca kendi alanlarına katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda disiplinler arası yaklaşımın güçlenmesine ve bilimsel diyalogun gelişmesine de katkı sağlamışlardır. Bu yönüyle söz konusu kongre, genç akademisyen adaylarının bilimsel üretimlerini görünür kılmak ve akademik dünyaya adım atmalarını desteklemek adına önemli bir platform işlevi görmüştür.

Genç araştırmacıların **kendilerini ifade etme, yaptıkları araştırmaları ilgililerle paylaşma** ve ulaştıkları sonuçları bilimsel bir platformda tartışma alışkanlığı kazanmaları hiç şüphe yok ki bilimsel çalışmanın temelini oluşturur. **Böylece** araştırmacılar, **çalışma esnasında karşılaştıkları problemleri** başkalarıyla da paylaşır ve daha hızlı çözüm bulabilirler.

Bu sempozyum kitabının editörü olarak gelen yazıların içeriğine -her ne kadar aralarında katılmadığım düşünceler bulunsa da- müdahale

etmediğimi, sadece birtakım imla ve yazım yanlışlarını düzelttiğimi beyan etmek isterim. Yazılarda ileri sürülen düşünceler, kullanılan kaynaklar ve bunların kullanım yöntemleri tamamen makaleyi kaleme alan yazarların sorumluluğundadır.

Bu kitabın ortaya çıkmasına katkı sağlayan tüm yazarları, değerlendirme sürecine emek veren bilim kurulunu, oturum başkanlarını ve kongreyi düzenleyen akademik birimleri içtenlikle tebrik eder; bu kolektif çalışmanın sosyal bilimler alanında yapılacak yeni araştırmalara ilham vermesini temenni ederim.

Ali Okumuş

İhsaiyat Mecmuası'na Göre Trabzon'daki Eğitim Kurumları (1923-1925)

Taner Bilgin* • Nagihan Genç**

Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. Eğitim birçok bakımdan tasnif edilebilir. Bunlar; işleyiş itibariyle, (örgün ve yaygın eğitim), plan itibariyle, (formal ve informal eğitim), cinsiyet itibariyle, (tek cinsiyetli eğitim ve çift cinsiyetli - karma eğitim), yönetim itibariyle (dine dayalı eğitim ve laik eğitim), konu bakımından, (sosyal bilimler eğitimi ve fen bilimleri eğitimi), uygulama yönünden, (amacı itibariyle, zamanı itibariyle, araç itibariyle, kitle itibariyle, dil itibariyle, statü itibariyle ve program itibariyle) şeklinde sınıflandırılır. Örgün eğitim; okul çatısı altında, belirli bir programa uygun olarak ve devamlı olarak yapılan eğitimidir. Yaygın eğitim, kişilerin ilgi ve gereksinim duydukları alanlarda aldıkları eğitimidir (Ertürk, 1972, ss. 13; Çelikkaya, 1991, ss. 8-14).

Tarihte eğitimin başladığı yerlerden birisi olan Mısır, coğrafi konumu itibariyle diğer bölgelere göre oldukça medeni bir yaşam tarzına sahip bulunuyordu. Bu rahat hayat koşulları sayesinde, bilim yönünden gelişmeler meydana gelmiştir. Nil nehrinin taşması ve tarlaların sınırlarında oluşan belirsizlik; hukuk, meteoroloji, astronomi gibi alanların gelişimine sebep

* Öğretim Üyesi, Prof. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

** Nagihan Genç, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

olmuş ve takvim ihtiyacını doğurmuştur. Devrin en önemli icatları Mısır'ın eski resim yazısı hiyeroglifler ve takvimler olmuştur. Mısır'da eskiden beri okul teşkilatı olduğu bilinmektedir. Bunlar; ilkokul, ortaokul ve yükseköğrenimlerden oluşmaktadır. Eğitimde taş levhalar ve papirüsler eğitim materyali olarak kullanılmıştır. Mısır'da okul kademeleri olduğu gibi tüm kademelerin bir arada bulunduğu tapınak okulları da mevcuttu. Yüksekokul kademesine geçen öğrenciler, günümüzdeki fakülte sistemi gibi branşlara ayrılırdı. Yüksekokullarda; okuma-yazma, dilbilgisi, yaratılış tarihi, resim, teknik, kanun bilgisi, tarih, coğrafya, tıp öğretilirdi. Yükseköğretime; din adamları, yazıcılar, memurlar ve doktorlar devam ederdi. 7. Yüzyılda birçok Yunan, Mısır'a gelerek buradaki eğitim kurumlarından faydalanmıştır. Ünlü Yunan filozofları -Thales, Pisagor, Solon, Platon, Demokritos gibi Mısırlıların ilminden faydalandığı için Mısır, batının hocası olarak nitelendirilmiştir. Eskiçağlarda Mısır'da uygulanan eğitim tarzı gibi Çin, Hindistan, İran, Mezopotamya, İyonya ve Yunanistan gibi yerlerde birçok eğitim tarzı uygulanmıştır. Fakat bunların niteliği Mısır'dakinden çok farklı değildir (Koçer, 1980, ss. 17-26).

Türklerin İslamiyet öncesi eğitim tarihi Hunlar ile başlamaktadır. Hunlar m.ö.3000'lerden beri Asya'da bulunan, yaylak-kışlak hayatı süren bir topluluktur. Yazılı bir kültüre ve yerleşik bir yaşama sahip olmamalarına rağmen, günümüze dair gelen kaynaklardan onlar hakkında birtakım bilgilere sahibiz. Hunlar özellikle coğrafi şartların getirdiği sonuçlar ile savaşçı bir toplumdur. Komşuları ile devamlı şekilde mücadele halindeydi. Hayvanları ve savaş aletlerini kullanmada ustaydılar. Bu nedenle onların eğitim-öğretim süreçlerinde savaş eğitimi ön plandadır. Ebeveynleri Hun çocuklarına 5-6 yaşından itibaren ata binmeyi, ok ve kılıç kullanmayı, çadır kurmayı ve bunun gibi becerileri öğretirlerdi. Bu eğitimleri savaş tatbikatları ile hayat boyu sürerdi. Yazılı kültüre sahip olmadıkları için töre, aralarındaki kuralları belirleyen sözlü bir yasalar bütünüydü. Her kuşak kendi kuşağına bu yasaları öğretirdi. Savaş eğitiminin yanı sıra mesleki eğitim de önemliydi. Elbise dikme, ev ve süs eşyası üretme, silah yapma, yemek hazırlama gibi konularda atalarından kalan bilgileri uyguluyorlardı. Bu eğitim birikimi Türklerde eğitimin ilk basamağı olarak düşünülmektedir (Akyüz, 2014, ss. 2-10, Ergin, 2023, ss. 26).

Hunlardan sonra kurulan önemli Türk devletlerinden birisi olan Göktürklerde eğitim; kısmi oranda ileri bir seviyedeydi. Onların geriye bırakmış olduğu Orhun Yazıtları Göktürklerin düşünce dünyasına dair önemli

bilgiler vermektedir. Göktürklerin bir alfabeyle sahip olması onların eğitime ve öğrenmeye önem verdiğinin önemli bir kanıtıdır. Yazıtlarda halkına seslenen Bilge Kağan onlara öğütlere vermekte ve böylece siyasi eğitimci diyebileceğimiz bir konumda bulunmaktadır. Göktürklerden sonra Uygurlar döneminde Türkler yerleşik hayata geçmiş ve böylece eğitim-öğretim faaliyetleri artmıştır. Uygurlar da kendilerine ait bir alfabeyle sahipti ve kağıt hakkında önemli tecrübeleri vardı. Ayrıca onların matbaanın gelişimine de önemli katkıları vardır. Bilindiği üzere matbaanın varlığı kütüphanelerin olabileceğine dair önemli işaretlerdendir. Günümüze gelen birçok Uygurca metin bu durumu kanıtlar niteliktedir. Uygurlar kendi dillerini öğretmek ve yaygınlaştırmak için okullar açmıştı. Tercüme faaliyetlerine önem veriyorlardı. Bu iş için çeşitli dillere ait sözlükler hazırlamışlardı. Turfan'dan çıkan el yazmaları ve portrelerden Uygurlu hocaların öğrencilere ders verdikleri ve derslerin sonunda sınav yaptıkları anlaşılmaktadır. Bunun dışında Uygurlar komşu devletlerin asilzadelerine hocalık, danışmanlık ve katiplik yapabilecek kadar önemli bir seviyede idiler. Moğol asilzade çocuklarına Moğolca yazının Uygur harfleri ile öğretilmesi Uygurların etkisi ile gerçekleşmiştir. Ünlü Osmanlı padişah Fatih Sultan Mehmed'in Uygurca bildiği ve Uygurca kitapları İstanbul'a getirttiği bilinmektedir (Hali ve Rencüzoğulları, 2017, ss. 429-431; Akyüz, 2014, ss. 24).

Karahanlılar döneminde Kaşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hacib, Edip Ahmed Yükneci ve Ahmed Yesevi'nin eserlerinden yola çıkarak Karahanlıların halkına yaygın eğitimi uygulayan ve eğitimi kurumsal olarak sağlamlaştıran bir toplum oldukları görülmektedir. Bu dönemde eğitim veren kurumların ismi medreselerdir. Ders verilen yer anlamına gelen medreseler Karahanlılar döneminde etkili hale gelmiş ve toplumda sistematik eğitimin temeli olmuşlardır. Uzun yıllar boyunca varlığını önemli ölçüde devam ettirmişlerdir. Tamgaç Han İbrahim tarafından yürütülen faaliyetler son derece önemlidir. Karahanlı medreselerinde eğitici kişiler müderrislerdi. Bunların altında seviye bakımından daha düşük diğer hocalar da vardı. Öğretmenlerin ve medreselerin giderleri genellikle ait olduğu vakıf tarafından karşılanırdı. Medreselerin içindeki müderris, öğrenci ve çalışanların kalacakları ayrı yerler bulunurdu. Bu yapıların içinde hamam, mesjid, kütüphane ve atölye gibi yapılar da mevcut olabilirdi. Medreselerin bir müfredatı ve ders planı vardı. Ders planlarında; din, sosyal ve fen içerikli dersler ders olarak verilirdi. Karahanlılardan sonra gelen bütün Türk devletlerinde medreseler eğitim alanında temel bir kurum olarak kullanılmıştır.

Selçuklu medreseleri Karahanlı medreselerinden daha gelişmiş olduğu için medreselerin bünyesinde ayrı fakülteler de vardı. Selçukluların en önemli medresesi Nizamiye Medreseleridir ve içlerinde en etkili olanı Bağdat'taki medreseydi. Anadolu Selçuklularında ise medreselerin yanında demircilik, oymacılık, kakmacılık, ayakkabıcılık gibi mesleki eğitimin verilmesi Ahilik teşkilatını güçlendirmişti. Kendisinden önce var olan ve gelişim gösteren medrese yapılanması İslam Medeniyeti'nin diğer bir taşıyıcısı olan Osmanlı Devleti'ne miras kalmıştır (Mutçalı, 1995, ss. 265; Şalgam vd., 2023, ss. 355-364; Bozkurt, 2003, ss. 323-324).

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıla kadar işlevini geniş ölçüde yerine getiren eğitim kurumları; Sıbyan mektepleri, medreseler ve Enderun'dur. Sıbyan mektepleri 5-6 yaşındaki çocuklara temel dini eğitim ve okuma-yazma bilgisini öğretmeye yönelik açılan yaygın eğitim kurumuydu. Eğitim süreleri 3-4 yıl kadardı. Öğretmenleri; muallim adında olup medreselerden daha küçük bir teşkilatları vardı. Fakat prensip gereği medrese tarzıyla aynı kurallara ve birimlere sahipti. 19. yüzyılda bunlar ibtidai mekteplere dönüştürülmüştür. İlk Osmanlı medresesinin Orhan Gazi döneminde (1326-1362) açıldığı bilinmektedir. Daha sonraki dönemde bu medreseler farklı vilayetlerde açılmıştır. 1453 Fethi'nden sonra ihtiyacı karşılamak için Fatih Sultan Mehmed döneminde (1451-1481) meşhur Sahn-ı Seman Medresesi veya Semaniye açılmıştır. Bu medreselerdeki müderrisler doğrudan devletten maaş almışlardır. Dolayısıyla ekonomik durumları devlet garantisi altına girmiştir. Öğrenciler burada yükseköğrenime hazırlanmıştır. Dolayısıyla Sahn-ı Seman Medresesi yükselme dönemindeki en prestijli eğitim kurumuydu. İbtida-i Hariç, Otuzlu, Kırklı ve Ellili, İbtida-i Dahil, Tetimme ve Semaniye medreseleri olmak üzere kısımlara ayrılmıştı. Tıp, Astronomi, Kelam ve Geometri gibi bilimlerde yazılmış kitaplar öğrencilere okutuluyordu. Öğrenciler bu kitaplardan sınava tabi tutuluyordu. Sınıf geçme şartı, kitaptan sorulan sorulara göre olduğu için eğitim süresi tam olarak belli değildi. Bir öğrencinin Sahn-ı Seman Medresesi'ne gelmeden önce 3 veya 9 yıllık bir eğitim alması gerekirdi. Semaniye, yükseköğretim bakımından Kanuni döneminde bazı dairelerin eklenmesi ile eğitime devam etti ve 18. yüzyıla kadar topluma ve devlete hizmet etti. Enderun Mektebi; ise Osmanlı sarayında bulunan devletin memur ihtiyacını karşılamak için devşirme çocuklara eğitim vermek amacıyla kurulan önemli bir kurumdu. II. Murat veya Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulduğuna dair rivayetler vardır. Saray içinde Büyük ve Küçük Odalar, Doğancı Koğuşu, Seferli

Koşu, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda olmak üzere birimlere ayrılmıştı. Her odada farklı bir eğitim veriliyordu. Yeniçeri Ocağı'na girecek olanlara Acemi Oğlan, Enderun'a girecek olanlara ise İç Oğlan ismi veriliyordu. Bu şekilde devletin memur ihtiyacı karşılanıp, sürekli bir şekilde padişahın gözetiminde bulunuyorlardı. 25 yaşına kadar eğitim alan İç Oğlanlar bu yaşı bitirdiklerinde taşrada veya merkezde sipahilik, tülbenddarlık, rikabdarlık, çuhadarlık, silahdarlık, has oda başılık, hazine kethüdarlığı gibi görevler üstleniyorlardı. Devletten üç ayda bir defa olmak üzere maaş alırlar, giyecekleri ve yiyecekleri devlet tarafından karşılanırdı. Sonraki dönemlerde görüleceği üzere birçok devlet adamı Enderun'da yetişmiştir. 17. yüzyıla kadar Enderun'da öğrenci sayısı yaklaşık olarak 5000 kadardı. Enderun, varlığını 1909'a kadar sürdürmüştür (Koçer, 1987, ss. 8, 9; Hızlı, 2008, ss. 85-88; Baltacı, 2002, ss. 830; Uzunçarşılı, 1988, ss. 1; Koçer, 1987, ss. 11, 12, 15; Bayrakdar, 1994, ss. 32; İpşirli, 2003, ss. 327-333; Cihan, 2007, ss. 18-31; Akkutay, 1984, ss. 25, 67-122).

1699 Viyana Bozgunu ile başlayan süreç Osmanlı eğitim yapılanmasında önemli değişikliklere yol açmış bir dönemin başlangıcıdır. Bu bozgun sonrasında orduda bazı yenilikler yapılmıştır. I. Mahmud döneminde Topçu Ocağı'nı iyileştirmek için 1734'te Avrupa'dan Ahmed Paşa (Comte de Bonneval) getirilmiştir. 1727'de kurulan Humbaracı Ocağı yenilenmiştir. Askeri eğitim vermek üzere Üsküdar'da 1734'te bir Hendesehane açılmıştır. Osmanlı devlet adamları bozulmanın orduda olduğunu düşünmüş ve bu duruma yönelik önlemler almıştır. Tanzimat Dönemi'nden (1839-1876) önce Hendesehane'nin dışında Osmanlıların kurduğu dört önemli eğitim kurumu; Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, Mühendishane-i Berr-i Hümayun, Mekteb-i Tibbiye ve Mekteb-i Harbiye'dir. Hendesehane; Humbara Ocağı'na bağlı matematik ve mühendislik eğitimi veren askeri bir okuldu. I. Mahmud döneminde tayin olan Ahmed Paşa tarafından burada birtakım yenilikler yapılmıştır. Sadrazam Topal Osman Paşa ve Mehmed Said Paşa'nın da burada önemli çalışmaları olmuştur. Hendesehane kendisinden sonra kurulacak olan mühendishanelere prototiplik yapmıştır. Mühendishane-i Bahr-i Hümayun 1770 Çeşme Faciası'ndan sonra donanmayı ıslah etmek ve nitelikli deniz gücü personeli yetiştirmek için 1775'te İstanbul Kasımpaşa'da kurulmuştur. Humbaracı Ahmet Paşa gibi yabancı kökenli olan Baron de Tott'un bu teşkilatlanamaya önemli katkıları olmuştur. Mühendishanede yabancı ders kitapları okutulmuş ve ders araç-gereçleri kullanılmıştır. III. Selim döneminde Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'a benzer

olarak Mühendishane-i Berr-i Hümayun kurulmuştur. Mouradgea D'Ohs-son ve Ebubekir Ratib Efendi'nin bu mühendishanenin gelişimine katkıları olmuştur. Burada yabancı hocaların yanı sıra Türk hocalar da görev almıştır. Ders kitaplarının çoğaltılması için bir matbaa kurulmuştur. Mühendishane 1806'da Humbaracı ve Lağımçı ocaklarından ayrılarak müstakil bir kurum haline gelmiştir. Tanzimat döneminde mühendishane, topçu ve istihkâm subayı yetiştirecek bir kurum olmuştur. Diğer bakımdan ordunun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için 1827'de Mekteb-i Tıbbiye kurulmuştur. Ordunun yeniden dizaynını sağlamak ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun subay ihtiyacını karşılamak için 1831'de Mekteb-i Harbiye açılmıştır. Bu iş için Mazhar Bey, Mehmed Namık Paşa ve Ahmed Fevzi Paşa görevlendirilmiştir. Ordu içinde sıbyan bölükleri oluşturulmuş ve bu okulun müfredatı belirlenmiştir. Harbiye'ye hazırlık olması için 1874'te askeri rüşdiyeler ve idadiler açılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na gidildiğinde şüphesiz bu mektebin sağladığı faydaların önemi büyüktür. Mekteb-i Harbiye'nin 1914'te kapatılmasının ardından 1935'te bu okul Harp Okulu'na dönüştürülmüştür (Bilim, 2002, ss. 143-234).

3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili belirtiler olmamasına rağmen bu dönemin en köklü dönüşümleri eğitim alanında oldu. Öncelikle 1847'de Mahalle mekteplerinden mezun olanlarda görülen Türkçe okur-yazarlığın ve eğitimin düşük seviyede kalması Tanzimat eğitimcilerini harekete geçirdi. Bu seviyeyi artırmak için yapılan girişimler Meclis-i Maarif ve ona bağlı olan Mekatib-i Umumiye Nezareti'nin genel görüşü nedeniyle sonuçsuz kaldı. Eğitim alanında bürokratik gelişmelerin sağlanması için meclisler kuruldu ve tercüme faaliyetleri için 1851'de Encümen-i Daniş açıldı. Yükseköğretimin yapılması için bir darülfünun kurulması düşünüldü fakat uygulamaya geçilemedi. Toplumsal ihtiyaçlar için Ebe, Baytar ve Ziraat mektepleri gibi mektepler açıldı. 1848'de ortaokullara erkek öğretmen yetiştirmek için Darümualliminler kuruldu. Ahmed Cevdet Paşa'nın bu konudaki çabaları son derece önemlidir. Diğer bakımdan 1856 Islahat Fermanı, Osmanlı halkının tamamına okul açma yetkisi vermiştir. Eğitim idaresi ise padişahın tekeline bırakılarak eğitimde birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Fikri yapı bakımından din temelli millet kavramı ve siyasi bakımdan Osmanlılık ön planda tutulmuştur. Var olan nezaret 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti bir bakıma Eğitim Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. Askeri okullara gayrimüslim öğrenciler de kabul edilmiştir. Gayrimüslimler istedikleri takdirde kendi okullarını da

açabilme özgürlüğüne kavuşmuşlardır. Paris'e gönderilen Osmanlı vatan-daşı öğrencilerin zararlı etkilerden korunması için Paris'te Mekteb-i Osmani açılmış fakat amacına uygun olmadığı gerekçesiyle kısa sürede kapatılmıştır. 1863'te Darülfünun açılmış fakat 1900'de sürekli olarak eğitim vermesine kadar belirli aralıklar ile kapatılıp açılmıştır. İslahat Fermanı'ndan sonra bu dönemde ilk kız rüşdiyesi açmak ve memur ihtiyacını karşılamak için Mekteb-i Mülkiye, Orman Mektebi, Kız Sanayi Mektebi gibi okullar da açılmıştır. Darümuallimin'e ek olarak Darümuallimin-i Sıbyan Okulu eğitime başlamıştır. 1868'de ilk Osmanlı lisesi (idadi) olan Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) Fransa Eğitim Bakanlığı ile ortaklık yapılarak açılmış olup programı Fransız eğitim programı ile aynıydı. Tanzimat döneminde görülen önemli gelişmelerden bir diğeri; İslahat Fermanı'nın getirdiklerinin bir sonucu ve Fransa Eğitim bakanı Jean Victor Duruy'un etkisi ile 1869'da ilan edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'dir. Bu nizamname idari ve müfredat birliğine giden yasal bir uyum projesidir. Nizamnamede belirtilen müfredatı yürütmek ve denetlemek için meclis organları kurulmuştur. Bu nizamnameye göre eğitim; ilk, orta ve lise düzeyinde; ibtidai, rüşdi ve idadi olarak üçe ayrıldı. İlkokulda eğitim dili her milletin kendi dilinde ortaokulda ise Türkçe olarak belirlendi. Yapısal olarak okullar genel ve özel olarak ikiye ayrıldı. Özel okullar da müslim ve gayrimüslim olarak ikiye bölündü. Yükseköğretim için Darülfünun ayrı olarak ele alındı. Böylece Osmanlı'da eğitim ayrıntılı ve köklü bir düzenlemeye kavuştu. Tanzimat döneminde geleneksel eğitim kurumları devam etmekle beraber toplumun ilgisi modern eğitim kurumlarına yöneldi. Bu gelişmelerde Sadık Rifat, Reşit, Cevdet, Ziya, Münif ve Mithat paşalar ile Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi, Selim Sabit, Tahsin ve Ahmet Mithat efendilerin büyük katkıları olmuştur. Fakat halkın eğitim seviyesindeki gelişmeler henüz üst düzeylere çıkarılamamıştır. Eğitimin öncelik yeri İstanbul olarak kalmıştır (Gündüz, 2015, ss. 63-75).

I. Meşrutiyet ve Abdülhamid dönemi eğitim sisteminin temeli; ilk ve orta öğretim alanında Tanzimat döneminde yapılan kanunların uygulanması ve eksikliklerin giderilmesine dayanmaktadır. Tanzimat döneminde yapılan uygulamalar bu döneme kaynaklık etmiştir. Bu dönemde; ibtidailer 200'den 4.000-5.000'lere, rüşdiyeler 250'den 600'lere idadiler 5'ten 104'lere ve Darümualliminler 4'ten 32'lere çıkarılmıştır. Yeni öğretime göre hizmet veren sıbyan okulları 10.000'lere ulaşmıştır. Tanzimatçıların İstanbul'u merkeze alan hedeflerinden ileri gidilerek eğitim taşraya yayılmıştır. Merkez ve

taşrada maarif teşkilatları kurulmuştur. Fakat ilk ve orta öğretim Avrupa seviyesine ulaşamamıştır. Eğitim alanında Kemal, Münif, Ahmet Vefik ve Mustafa Nuri paşaların bilgilerinden yararlanılmıştır. Sadrazam Sait Paşa, Selim Sabit ve Emrullah Efendi gibi kimselere eğitim nezaretinde önemli görevler verilmiştir. Abdülhamid dönemi eğitim sistemi ve kurumlarının niteliği beklenen oranda olmasa da birtakım gelişmelerin görüldüğü bir dönemdir. Ayrıca bu dönem, eğitimin Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hükümlerinin taşrada uygulanışı bakımından önemli bir dönemdir (Kodaman, 1999, ss. 163-166).

II. Meşrutiyet döneminin getirdiği özgürlükçü yaklaşımlarda siyasi ve toplumsal sorunların yanında eğitim sorunu da ele alınmıştır. Eğitim, amaç ve nitelik bakımından bir kısım aydınlar tarafından tartışılmıştır. Tartışılan konular şunlardır; 1869 Nizamnamesi'nde öngörülen değişikliğin hangi boyutta yapılacağı, toplumun ihtiyaç duyduğu insan profili, reformundan nereden başlanacağı, 1869'ta uygulamaya konulan Maarif Nizamnamesi'nin durumu, eğitimde birlik, eğitim dili ve kadın eğitimi. Bu ortaya atılan konular Emrullah Efendi, Satı Bey, Ahmet Cevat, Edhem Nejat, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp gibi kişiler tarafından tartışılmıştır. Bu kişilerin eğitim tartışmaları tam anlamıyla siyasi figürler tarafından anlaşılammış olmakla birlikte; yeni programlar açılmış, kadınların eğitimdeki rolü göstermelik olmaktan çıkarılmaya çalışılmış, ezberci anlayıştan deney-gözlemci bir anlayışa doğru gidilmiş ve siyasi dersleri de içeren birtakım dersler öğrencilerin ders müfredatlarına eklenmiştir (Doğan, 2012, ss. 341-343).

19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasal, toplumsal ve askeri çalkantılar içinde bu dönemin temel görüşü; eğitim ve hatta ulusal eğitim üzerinedir. II. Meşrutiyet döneminin bahsedilen aydınları devleti çöküşten kurtarmanın yollarını eğitimde aramışlardır. Bu dönemin eğitim nazırlarından Emrullah Efendi'ye göre; eğitimde yenileşme darülfünun/üniversiteden başlamalıdır. Buna dayanak olarak maddi imkanların ve öğretmen sayısının yetersiz olduğunu gerekçe göstermiştir. Satı Bey bu görüşe karşı çıkarak eğitimde yeniliğin ilkokullardan başlaması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Satı Bey, Osmanlılık görüşüne sahip Prens Sabahaddin'in de görüşlerine karşı çıkarak "ahlak eğitiminde de milli olunabilir" ilkesini savunmuştur. Emrullah Efendi'nin görüşleri İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından desteklenmiştir. Baltacıoğlu'na göre;

Emrullah Efendi'nin görüşleri Türkçü yaklaşıma uygundur. Durkheim ve Spencer'in görüşlerinden etkilenen Ziya Gökalp ise; eğitimde çağdaşlaşmayı ve tamamen millileşmeyi savunmuştur. Ona göre; Türk tarihi incelenmeli, Türkler arasında dil birliği sağlanmalı, Türkçe yabancı unsurlardan arındırılmalı ve medreselerde eğitim olmamalıdır. Köylünün eğitim yoluyla kalkınmasını isteyen Edhem Nejat'ın görüşleri de Ziya Gökalp'in görüşleri ile aynı doğrultudadır. Edhem Nejat ayrıca üretici ve yaratıcı bir eğitim tarzını savunmuştur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu bu görüşe, çıkarıcılığa sebebiyet verebileceği nedeniyle karşı çıkmıştır. Tevfik Fikret, din ve dil ayrımı yapmaksızın gelişmenin gayrimüslim gençlerde olabileceğine dair görüşlerini paylaşmıştır. Mehmet Akif ise II. Meşrutiyet aydınlarının dine soğuk görüşlerini yadırgamış ve din eğitiminin de önemli olduğunu vurgulamıştır. Bütün bu görüşler arasında tutarsızlık olmasına rağmen II. Meşrutiyet aydınları, eğitimde gelenekçi yorumlardan çağdaş ve yenilikçi yorumlara geçişin simgesi olmuşlardır. Bu bakımdan onların görüşleri diğer dönemlerden ayrılmaktadır. Türk devletlerinde dil birliği bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde yükseköğretimde öğretilen dersler ilköğretimde de öğretilmeye başlanmıştır. Ders kitaplarında içerik bakımından yeni düzenlemeler yapılmıştır. Eğitime ayrılan bütçe artmıştır. Öğrenci, öğretmen ve okul sayısı 3-4 kat yükselmiştir. Darülfünun eğitime yeniden devam etmiş ve Mekteb-i Hukuk açılmıştır. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi ile devletin eğitime harcadığı maddiyat sıkıntıya uğramış ve var olan genç nüfus bu savaşlarda erimmiştir. Üniversite niteliğindeki İnas Darülfünunu açılmasına rağmen kadın eğitimi göstermelik bir seviyede kalmıştır. İttihat Terakki hükümetinin dağılması ile gelişim istenilen düzeye çıkamamıştır. Tüm eksikliklerine rağmen bu dönem cumhuriyet dönemi eğitimi anlayışına olumlu bir etki bırakmış ve model olmuştur (Sakaoğlu, 2018, ss. 182-218).

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi gibi ağır bir metni imzalamak durumunda kalarak I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmıştır. Tarih boyunca bağımsızlığını koruyan Türkler için Mondros mütarekesi ve sonrasında İtilaf devletlerinin tutumları kabul edilemez olmuştur. Bu zorlu durumun boyutları giderek artmış ve Türk milleti Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde bağımsızlıkları için mücadele vermeye başlamıştır. Böylece Türk kurtuluş savaşı başlamıştır. Kurtuluş mücadelesi birçok alanı etkilediği gibi eğitimi de etkileyerek eğitime yön vermiştir. Eğitim,

Kurtuluş Savaşı'na katkı sağlayan en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Savaş sürecinde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Ankara'da toplanan kongrede yine kendisi tarafından eğitimin bugünkü temelleri atılmıştır. Kongre, yeni ve milli bir insan yetiştirme konularına vurgu yapması yönleriyle eğitim tarihi açısından oldukça önemlidir. Kurtuluş savaşı sürerken, halkın bilinçlendirilmesi gibi gereklilikler doğmuştur. Bu sebeple halk eğitimi çalışmaları yapılmıştır. Bu süreçte öğretmenlerin katkıları oldukça büyük ve önemlidir. İzmir'in işgalini (15 Mayıs 1919) izleyen günlerde yapılan mitinglerde öğretmenler de ön sıralarda yer almışlardır. Okul binalarında düzenlenen kongrelere katılım gösterip, TBMM'nin açılışında Ankara'daki okullara masa ve sıra temin ederek katkılarda bulunmuşlardır. Kurtuluş savaşı boyunca halkı bilinçlendirerek milli uyanış gibi konulara önem vermişlerdir. Aynı zamanda TBMM'de yapılan konuşmaları kayıt altına almak adına katkı sağlamışlardır. Gönüllü olarak cephelerde savaşmış, geceleri nöbet tutmuş ve gündüzleri ders vermeye devam etmişlerdir. Bazıları cephede ölmüş, bazıları ise okullarda İtilaf devleti mensuplarının zulümlerine uğramışlardır. İşgal birlikleri, Türkleri yok etmek için eğitimi bir silah olarak kullanmışlardır. İlkokul seviyesindeki Türk öğrencilerin çoğu okullarda yurt şiiirleri ezberlemiş ve milliyetçi giyim tarzını benimsemişlerdir. Sultani seviyesindeki öğrencilerin çoğunda milli bilinç oluşmuş ve cepheye katılma isteği doğmuştur. Kız öğrenciler, cephede yaralanan askerleri tedavi etmek için çalışmışlardır (Akyüz, 2014, ss. 317-320).

Kurtuluş savaşı yıllarında, eğitimin idari teşkilat yapısında ikilikler mevcuttu ve oldukça karışıkta. Bunun sebebi; iki farklı eğitim bakanlığının bulunmasıydı. Bunlardan biri, İstanbul'da mevcut Osmanlı Hükümeti'nin Maarif Nezareti bir diğeri ise Mustafa Kemal Paşa tarafından 23 Nisan 1920 yılında Ankara'da açılan TBMM Hükümeti'nin Maarif Vekaleti'dir. Dönemin Ankara ve İstanbul'daki vekillerine baktığımızda; mevcut Maarif vekilleri: Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi ve İsmail Safa'dır. (1920-1924) Maarif Nazırları ise; Ali Kemal, Sait (2 defa), Abdurrahman Şeref, Rumbeyoğlu Fahrettin ve Hadi paşalardır. Saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922 tarihine kadar bu ikilik devam etmiştir. Bu tarihten sonra ise Maarif Nezareti kapatılmıştır (Akyüz, 2014, ss. 320).

TBMM'nin açılması milli direniş hareketlerine hukuki bir dayanak olmuştur. Maarif Kongresi, 15 Temmuz 1921 yılında Ankara'da, Hamdullah

Suphi Tanrıöver'in vekilliği sürecinde düzenlenmiştir. İlk eğitim bakanı, oy çokluğu ile Rıza Nur Bey olmuştur. Kongrenin düzenlendiği tarih Sakarya Savaşı'nın hazırlık dönemine denk gelmiştir. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa, cepheden TBMM'ye gelerek kongrenin açılış konuşmasını gerçekleştirmiştir. Kongrenin amacı, istatistiksel anlamda mevcut okul, öğretmen ve öğrenci durumuna bakılması ve bu durum için nasıl bir yol izleneceğinin tespiti gibi mevzulardır. Mustafa Kemal Paşa, ülkenin içinde bulunduğu süreçte eğitime verilecek çabanın çok kıymetli olduğunu belirtmiştir. Mevcut sistemlerin de ötesinde, Türk kültürünü yansıtan milli bir eğitim sisteminin uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Kongrenin ilk toplantısında mevcut durumun değerlendirilmesi yapılarak o tarihte eğitimle alakalı tablolar incelenmiştir. Kongrede eğitim adına yapılan ikinci toplantıda ise; halkın eğitim konusundaki durumu göz önünde bulundurularak eğitim alanındaki ihtiyaçlar analiz edilmiştir. Bu doğrultuda sade bir eğitim programı oluşturulması düşünülmüştür. Sonraki oturumlarda ilköğretim ve ortaöğretim kademesindeki eğitim programları tartışılmıştır. Kongre, savaşın devam etmesi sebebiyle planlanan süreden erken bitmiştir. Bu sebeple tüm konular ayrıntılı olarak incelenememiş olsa da kongrenin son toplantısında, uygulanabilir gerçekçi bir eğitim oluşturma konusunda ortak fikre varılmıştır (Gündüz, 2020, ss. 122-123; Şanal ve Alaca, 2023, ss. 98).

8 Mart 1923'de İsmail Safa tarafından Misak-ı Maarif genelgesi yayımlanmıştır. Genelgede eğitimin amaçları bildirilmiştir. Çağdaş bir eğitim anlayışını toplumun her kesimine ulaştırmak öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Genelge, eğitimdeki hedefleri ve bu hedeflerin uygulanma sırasını bildirmesi açısından önemlidir. Eğitime dair konuların kapsamlı olarak ele alınması ise 15 Temmuz 1923'de Ankara'da Birinci Heyet-i İlmiye'nin toplanması ile gerçekleşmiştir. Dönemin Maarif Vekili İsmail Safa'nın başkanlığında Ankara Türk Ocaklarında bir kongre gerçekleştirilmiştir. Kongrenin başkanı Ziya Gökalp olmuştur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu da kongredeki önemli isimlerdendir. Bu toplantıda Heyet-i İlmiye'ye bağlı bir komisyon kurulmuştur. Bir ay boyunca Maarif teşkilatının birimlerinde görev alan kişiler ve öğretmenlerin katılımlarıyla çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar, seçilen ilgili komisyon tarafından incelenerek uygulamaya geçilmiştir. Toplantıda milli bir eğitim için yapılması için gerekli durumlar üzerinde durulmuştur. Öğretmen yetiştiren kurumlar ve diğer eğitim kademelerindeki mevcut programlarda değişiklikler yapılması, kadınların eğitimdeki

yeri, ücretsiz eğitim ve köylünün eğitilmesi gibi önemli hususlar konuşulmuştur. Birinci Heyet-i İlmiye Kongresi 1921'deki Maarif Kongresi'ne göre daha kapsamlı olup, bu kongre cumhuriyetin ilk yıllarında yapılacak uygulamalar için rehber olmuş ve çağdaş anlayışa uygun bir eğitim-öğretim sürecine geçiş dönemi başlamıştır. (Sakaoğlu, 2018, ss. 233-234; Gündüz, 2020, ss. 125-127).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra, başta eğitim olmak üzere birçok alanda devletin yetiştirmek istediği yeni insan modeline uygun çalışmalar yürütülmüştür. Bu dönüşüm için en önemli araç şüphesiz eğitim olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, eğitim sistemindeki karışıklık ve ikilik durumu ele alınmıştır. Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nden kalan din ağırlıklı eğitim kurumlarının yanı sıra, Tanzimat'ın etkisiyle kurulan laikliğe yakın kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu ikilik sorununu çözmek için ilk iş eğitim kurumlarını tek bir çatı altında toplamak ve onu tek bir amaca yönlendirmek olmuştur. Atatürk'e göre; tüm okulların bir olması ve tüm öğrencilerin aynı vasıflarla bu okullardan mezun edilmesi gerekiyordu. 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile eğitim, tek bir çatı altında toplanmıştır. Dönemin Saruhan Milletvekili tarafından TBMM'ye sunulan kanun metni kabul edilmiş ve mevcut okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır (Şanal ve Alaca, 2023, ss. 101; Güven, 2022, ss. 212-213).

23 Nisan 1924'te Ankara'da Vasıf Çınar'ın başkanlığı sürecinde, İkinci Heyet-i İlmiye çalışmaları yapılmıştır. Okul kademelerine ve eğitim sürelerine uygun değişikliklere gidilmiştir. Kız liseleri tam sınıflı hale getirilmiş ve lise kademesi ile öğretmen okullarının programlarında genişletme yapılmıştır. Ders kitaplarının yazılması konusunda uzman kişiler görevlendirilmiştir. Bu durum, günümüzdeki milli eğitim şuralarını meydana getirmiştir. 27 Aralık 1925'te ise Üçüncü Heyet-i İlmiye çalışmaları yürütülmüştür. Bu kongre, Cumhuriyet döneminde eğitimi düzenlemek, laik ve milli bir eğitim oluşturmak ve bu doğrultuda yeni bir insan tipi yetiştirmek adına yapılan ilim toplantılarının sonuncusu olma niteliği taşımaktadır. Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantıları sırasında daha çok karma eğitim üzerinde durulmuştur. Karma eğitim; eğitimde fırsat eşitliği sağlamak, ekonomik ve sosyal alanlarda kadınların katkısından yararlanmak, çocuk yetiştirme gibi önemli görevler üstlenen kadınların iyi bir annelik yapabilmesi adına bilinçlendirilmesi ve kadın-erkek eşitliği açısından önemlidir.

1925'te Ortaokul kademesinde karma eğitim kabul edilse de daha üst eğitim kademelerinde bu durum daha geç gerçekleşmiştir. 2 Mart 1926'da Maarif Teşkilatı hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Bu süreçte gerçekleşen ilim toplantılarında alınan kararların hızla uygulamaya koyulduğunu görüyoruz. Bu çalışmalar; ilköğretimin 5 yıl zorunlu eğitim olarak belirlenmesi ve hızla tüm kademelere yönelik okul sayısında artışa gidilmesi gibi çalışmalar olmuştur. Eğitimde sağlanan birlik ile birlikte yapılan çalışmalar 1930'lu yıllara kadar bu doğrultuda gelişerek devam etmiştir (Gündüz, 2020, ss. 127-131; Güven, 2022, ss. 213).

Atatürk, iyi bir geleceğin ancak eğitimin sağlam temeller üzerine kurulması durumunda gerçekçi olacağını bilincindedir ve bu konudaki görüşleri II. Meşrutiyet'in milli aydınları ile paralel doğrultudadır. İçinde bulunduğu durumun şartları ile toplumun ihtiyaçlarını fark etmiş ve eğitim alanında bu çizgide ilerlemiştir. Bugünü gözlemleyerek uzun vadeli sağlam bir gelecek inşası için çaba göstermiştir. Eğitim alanında uzmanlaşmış bir kişi olmamakla beraber aldığı iyi eğitimler, liderlik vasfı ve eğitim vizyonu sayesinde eğitimin önemini kavramış ve bu konuyla alakalı köklü değişiklikler yapmıştır. Öğretmenlerin gelecek nesilleri yetiştirme gibi önemli bir görevi bulunmaktadır. Bu sebeple Atatürk, öğretmenlere ve öğrencilere önem vermiş ve onlara imkanlar sağlamıştır. Bireyleri topluma kazandırmayı, onları gerekli bilgi ve beceri ile donatmayı ve gelişmiş bir toplum oluşturmayı amaç edinmiştir. Bu motivasyon ile 1923-1925 yılları arasında eğitimde bir sistem oluşturma konusunda oldukça önemli adımlar atılmıştır. Bu tarihlerde eğitimin önemi vurgulanmış, geleneksel eğitime dayalı tüm kurumlara son verilmiş, çağdaş eğitim anlayışına uygun sistem, kurum ve programlar oluşturulmuş, eğitimde yeni bir teşkilat yapısı sağlanmış, milli ve laik bir eğitime geçilmiş, ilköğretim zorunlu hale getirilmiş, ücretsiz eğitim, karma eğitim gibi yenilikler yapılmıştır (Doğan, 2012, ss. 401-407).

1204 yılında kurulan Pontus Rum Devleti'nin merkezi olan Trabzon, 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in gerçekleştirdiği seferle Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu tarihten itibaren bölge, Osmanlı Devleti içerisinde stratejik ve idari açıdan önemli bir konuma sahip olmuştur. Özellikle şehzadelerin sancak beyliği yaptığı bir bölge olarak dikkat çeken Trabzon, 1487-1510 yılları arasında Yavuz Sultan Selim'in şehzadeliği döneminde

sancak beyliği görevini üstlendiği bir yerleşim yeri olmuştur. Ayrıca, Kanuni Sultan Süleyman da Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Trabzon'un bir eyalet haline gelmesi ve idari öneminin artışı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. Trabzon Sancağı 1514'e kadar Rum eyaletine, 1517'ye kadar Erzincan-Bayburt vilayetine, 1535'e kadar Anadolu vilayetine, 1580'e kadar Erzurum vilayetine bağlı kaldı. 1680'lerde Trabzon eyalet statüsüne kavuştu. Osmanlı Devleti'nin 39 Eyaletinden birisi olan Trabzon, beş sancaktan oluşmaktaydı: Canik, Batum, Maradit, Şebinkarahisar ve merkez Trabzon. 1486'de bu şehirde 2.025 Müslüman ve 5.549 Hıristiyan vardı. 1583'te ise 6.083 Müslüman ve 4.901 Hıristiyan olmak üzere toplamda 10.984 kişi vardı. 1860'ta ise 40.000 Müslüman, 10.000 Rum ve 600 İranlı vardı. Ancak 1863 yılında Osmanlı yönetiminde gerçekleştirilen idari reformlar çerçevesinde "eyalet" terimi kaldırılarak yerini "vilayet" yapısına bırakmıştır. 1869 Maarif Nizamnamesinin ilan edildiği tarihte vilayette 365.260 Müslüman, 63.438 Rum, 16.399 Ermeni ve 1.658 Katolik olmak üzere toplam 446.775 kişi vardı. Nüfus bu tarihte Trabzon, Canik, Lazistan ve Gümüşhane sancaklarında yaşayanların toplam sayısıydı. 1867 Vilayet Nizamnamesi ve 1871 İdare-i Umumiye-i Vilâyet Nizamnamesi'ne göre; Trabzon Canik, Lazistan ve Gümüşhane sancaklarından oluşan bir vilayete dönüştü (Yılmaz, 2020, ss. 21-28; Yolalıcı, 1994).

1871 salnamesinde Trabzon sancağında 130 adet sıbyan mektebi, 53 adet medrese olduğu yazılıdır. 1892'de ise Trabzon sancağında 2390 sıbyan mektebi vardı. Sıbyan mektepleri, zamanla eğitim ihtiyacını karşılamamaya başlamıştır. Bu sebeple, 1870'ten sonra sıbyan mekteplerinin sistemli hale getirilmesi için çalışmalar hız kazanmış ve "ibtidai" adı verilen yeni ilköğretim okulları açılmaya başlanmıştır. 1876 Kanun-i Esasi ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiş; bir yandan yeni iptidai okullar açılırken, diğer yandan mevcut sıbyan mektepleri de "Usul-i Cedide" (yeni yöntem) doğrultusunda dönüştürülmüştür. 1903 yılında Trabzon vilayetinde toplam 60 adet medrese bulunmaktaydı. Bunların 26 tanesi Trabzon Sancağında yer almaktaydı. Medrese sayısının en fazla olduğu ikinci kaza 7 medreseyle Trabzon kazasıydı. Her medresede bir müderris görev yapmaktaydı. 1903 Salnamesine göre Trabzon vilayetinde toplam 3.111 medrese öğrencisi bulunmaktaydı. Bu öğrencilerin 1.578'i Trabzon Sancağında, 480'i ise Trabzon kazasında eğitim görmekteydi. Öğrenci sayısı göz önüne alındığında, her medresede yalnızca bir müderris bulunması, öğretim kalitesi ve eğitimin

verimliliği açısından ciddi bir sorun teşkil etmekteydi. 60 medreseden yalnızca biri Kanuni Sultan Süleyman tarafından, altısı ise devlet adına görev yapmış önemli şahıslar tarafından yaptırılmıştı. Diğer medreseler hayırseverler tarafından ya da iane (bağış) maksatlı inşa edilmişti. Köylerde yer alan medreseler ise doğrudan köy halkı tarafından yaptırılmıştı. Bu durum, eğitimin devlet denetiminde olmadığını ve devletin bu alanda doğrudan bir sorumluluk üstlenmediğini açıkça göstermektedir (Yolalıcı, 1994).

1890'da eğitimin en temeli ibtidai mektepler olarak görülmüş ve bu konuda çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmaların bir sonucu olarak bazı mektepler tamir edilmiş ve yeni ibtidai mektepleri açılmıştı. Bunların devlet içinde sayıları 162'ye çıkmıştır. Salnamelere göre Trabzon'da ilk ibtidai mektep 1892 yılında açılan Akçaabat Mekteb-i İbtidaisi'ydi. Akçaabat Mekteb-i İbtidaisi'nin ilk hocası ise Hacı Mahmud Efendi'ydi. 1905-1906 eğitim döneminde Trabzon'da 82 erkek, 1 kız, 443 karma olmak üzere toplam 526 resmi ibtidai mektep bulunmaktaydı. İki adet de karma şahsi ibtidai mevcuttu (Arıcı, 2006, ss. 24-38).

Rüşdiye mekteplerine baktığımızda eğitim süresinin 4 yıl olduğu görülmektedir. Öğrencilere birinci sene; Ulum-i Diniye, Arapça, Farsça, Ahlak, Türkçe, Türkçe Kıraat, Hatt-ı Sülüs, Hesap gibi dersler, ikinci sene; Arapça, Farsça, Türk Dili ve İmla, Fransızca, Hesap, Coğrafya, Sülüs ve Rika, Resim gibi dersler, üçüncü sene; Arapça, Farsça, Türk Dili ve İmla, Fransızca, Tarih, Hesap, Coğrafya, Sülüs ve Rika ile resim dersler ve dördüncü sene ise; Arapça, Farsça, Türk Dili ve İnşa, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Defter Usulü, Rika ve Resim dersleri öğretiliyordu. Sonraki senelerde Arapça ve Farsça derslerin saati azaltılmış onların yerine Fen, Matematik, Coğrafya gibi derslerin süreleri uzatılmıştır. Trabzon'da ilk rüşdiye mektebi ise; 1856'da açılmıştır. 1876'dan önce Trabzon'da 7 adet rüşdiye mevcuttu. Mevcut rüşdiyelerdeki toplam öğrenci sayısı ise 330'du. Bu tarihte devletin 423 adet rüşdiyesi bulunmaktaydı. Trabzon'daki oran devlet geneline göre 60'ta biri kadardı. 1906-1907 yılına geldiğinde Trabzon'da 12 erkek, 1 kız rüşdiye mektebi bulunuyordu. İlk kız rüşdiyesi 1858 yılında açılmış fakat çok fazla ilgi görmemiştir. Bu ilgisizlik cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu sebeple 1862 yılından itibaren kız öğrenciler orta öğretim eğitimi almaya başlamışlardır. Kız öğrencilerden oluşan İnas rüşdiyelerinde; Mebadi-i Ulum-i Diniye, Osmanlı Türkçesi Kuralları,

Nakış ve Resim dersi, Arapça, Farsça, İmla ve İnşa, isteğe bağlı Müzik dersi, Müntahabat-ı Edebiye, Tedbir-i Menzil, Tadad ve Terkim, İlm-i Hal, Tarih, Coğrafya, Sülüs ve Rika, Türkçe Kıraat, Hesap, Ahlak gibi dersler okutulmuştur. Trabzon'da ilk İnas (kız) rüşdiyesi 1875 yılında açılmıştır. Trabzon vilayeti salnamelerinde İnas rüşdiye mektepleriyle ilgili ilk bilgiler 1894 yılı olarak geçmektedir. Salmameye göre; bu tarihte kız rüşdiyelerinin ilk hocaları Gülsüm Hanım, Ağnas Hanım ve Esmâ Hanım olarak geçmektedir. 1904'e ait salnameye göre; Merkez İnas rüşdiyesinin ilk öğrenci sayısı 85 olarak verilmiştir. Askeri rüşdiyelerin eğitim süresi ise; başlangıçta üç yıldır fakat daha sonra dört yıl olarak belirlenmiş ve bu dört yılda Türkçe İmla, Sarf, Farsça, İlm-i Hal, Fransızca, Hüsn-ü Hat, Resim, Nahiv, Hesap, Coğrafya, Farsça, Mantık gibi dersler verilmiştir. Trabzon'da açılan ilk askeri rüşdiyesi 1882'de açılmıştır ve 1888'e ait salnamede bununla alakalı bilgiler vardır. İlk askeri rüşdiyenin kadrosunda; müdür Mustafa Cavit Efendi ile öğretmenlerden Derviş, Tefvik, İmameddin, Zühdi, Raşit, Nuri, Şükrü ve Mustafa Efendiler bulunmaktaydı. Bu rüşdiyede toplam 459 öğrenci vardı (Arıcı, 2006, ss. 41-65).

İdadi mekteplerine bakıldığında öğrencilerin gördüğü dersler şu şekildedir; Türkçe Kitabet ve İnşası, Fransızca, Osmanlı Kanunları, Mantık, Mebadi-i İlm-i Servet-i Milel, Coğrafya, Tarih-i Umumi, İlm-i Mevalid, Matematik, Hesap ve Defter Tutma Usulleri, Hendese ve Hesaplama, Doğa Bilimleri, Kimya ve Resim dersleridir. Taşradaki idadiler, önce yalnızca gündüz eğitim verirken daha sonra gece eğitim vermeye de başlamıştır. 1918'de devletin 7'si İstanbul'da olmak üzere toplam 69 idadisi bulunmaktaydı. Trabzon'da ilk idadi mektebi 1884'te açılmıştır. Mekteb-i İdad-i Mülki ile ilgili salnamelerde geçen ilk bilgi ise 1888'e aittir. Trabzon Mülkiye İdadi Mektebi'nin ilk müdürü Askeri Rüşdiye Müdürü olan Ahmet Fevzi Efendi olup idadide 55 öğrenci ve 3 hademe bulunmaktaydı. Öğretmen kadrosuna bakıldığında Abbas, Mustafa, Cavit, Nuri ve Zühtü Efendiler gibi isimler bu idadide görev almaktaydı. Daha sonraki yıllarda kadroda değişiklikler olup ilk gayrimüslim öğretmen olan Jozef Efendi kadroya dahil edilmiş ve Jozef Efendi Fransızca dersler vermiştir. 1902'ye ait salnameye göre; Trabzon'da 1 adet gece eğitim veren idadi bulunmaktaydı. Bu gece eğitim veren idadide 6 gayrimüslim öğrenci ve 231 Müslüman öğrenci olmak üzere toplam 237 öğrenci öğrenim görmekteydi. 1904 tarihli salnameye bakıldığında ise;

gece öğrenim gören öğrenci sayısı 84, gündüz eğitim gören öğrenci sayısı ise 216 olarak belirtilmektedir (Arıcı, 2006, ss. 67-83).

Mevcut öğretmen sayıları, kurum ve öğrenci sayısına oranla yetersiz kaldığı için İstanbul'un yanı sıra taşrada da Darümuallimin mekteplerinin açılması gerekmektedir. Bu sebeple 1882'ye kadar 14 yerde Darümuallimin açılmıştır. 1899-1904 yıllarında mevcut Darümuallimin mektebi toplamda 20 adet, mevcut öğretmen sayısı ise toplam 43'tü. Trabzon'da açılan ilk Darümuallimin mektebi hakkındaki bilgi 1894'e ait salnamede geçmektedir. Trabzon'da bulunan Darümuallimin mektebinde 358 imam ve öğretmene usul-i cedid eğitimi verilmiştir. Bu mektepte Abdullah Efendi adında bir öğretmen görev yapmakta ve Osman Efendi adında bir hademe bulunmaktaydı. Okulun 17 öğrencisi vardı. Osmanlı Devleti'nde öğretmen yetiştirme konusunda yürütülen çalışmalar yetersiz kalmış olup öğretmen açığını kapatmak için memur, subay, medrese eğitimi alan kişiler, din görevlileri, idadi mezunları ve gayrimüslimlerden yararlanılmıştır. 1923'lerde dahi Darümuallimin mektebi sayısı ancak 20'lere çıkabilmiştir (Arıcı, 2006, ss. 91-92, 96).

Trabzon'da açılan ilk İslahhane Mektebi, 1867 yılında kimsesiz çocuklara eğitim vermek amacıyla kurulmuştur. İlk Polis Mektebi ise 1875 yılında polis yetiştirmek üzere açılmış, ancak Cumhuriyet döneminde kapatılmıştır. Mekteb-i Hamidiye ise 1880 yılında kurulmuş; spor, yabancı dil ve müzik gibi alanlara yoğunlaşan modern bir okul olarak faaliyet göstermiştir (Tunç, 1998, ss. 16-18).

Yabancı okulların faaliyet alanları ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Kanun-i Esasi gibi yasal düzenlemelerle sınırlandırılmıştır. Trabzon vilayetinde toplam 31 gayrimüslim okulu bulunmaktadır. Bu okullardan 1'i Canik'te, 7'si Trabzon'da, 23'ü ise Giresun'da yer almaktadır. Okulların 25'i erkek öğrencilere, 6'sı ise kız öğrencilere yöneliktir. 26'sı Rum, 5'i Ermeni okuludur. Ayrıca Trabzon Merkez Kazasında 2 tanede ecnebi (yabancı) okulu bulunmaktadır. Bu okullardan biri Fransa'ya, diğeri ise İran'a aittir. Osmanlı Devleti'nde İlk matbaa, 1727 yılında kurulan Müteferrika Matbaası'dır. İlk Türkçe basılan gazete ise 1831 yılında yayımlanan Takvim-i Vekayi'dir. Bu gazetenin adı 1922 yılında Resmî Gazete olmuştur. Trabzon vilayeti genelinde toplam 12 kütüphane bulunmaktadır. Bunların 5'i Trabzon'dadır. Vilayet genelinde toplam dört matbaa yer almakta olup,

bunların üçü Trabzon Merkez Kazasında bulunmaktadır. Bu matbaalardan ikisi özel, biri resmîdir. Özel matbaalardan biri, Osmanlı'ya bağlı Rum bir vatandaşa aittir. Trabzon'da çıkan ilk özel gazete ise Ceride-i Havadistir. Gazeteler, 1867 yılından itibaren vilayetlere yönelik olarak yayımlanmaya başlanmıştır. 1869 yılında Trabzon'da ilk yerel gazete "Trabzon" adıyla yayımlanmıştır. 1876 yılına gelindiğinde, tüm vilayetler genelinde toplam gazete sayısı 22'ye ulaşmıştır (Yolalıcı, 1994).

Trabzon'da 1922 yılında yayımlanan Zafer Gazetesi'ne göre, şehir merkezinde bulunan ilk mektepler şunlardır: Fatih İnas Mektebi, Fatımiye İnas Mektebi, Zeytinlik Mektebi (Günümüzdeki Cudibey İlkokulu). İdadi düzeyinde ise Trabzon Lisesi ile öğretmen yetiştiren Darülmualimin bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda Trabzon'da 4 erkek ve 3 kız olmak üzere toplam 7 ilkokul, 1 lise ve 1 öğretmen okulu faaliyet göstermekteydi (Tunç, 1998, ss. 66-67).

1923-1924 İhsaiyat Mecmuası'na göre; Trabzon'da umumi ilk mekteplerin birli, ikili, üçlü, dörtlü, beşli ve altılı sınıfa sahip olan toplam 41 erkek mektebi ve 7 kız mektebi vardı. Bu sayı da Türkiye Cumhuriyeti genel ortalamasının yaklaşık olarak 65'te biri kadardı. Altı aşamadan oluşan mekteplerde Trabzon'da 3157 erkek, 574 kız öğrenci olmak üzere toplam 3731 öğrenci vardı. Bu oran Türkiye genelinin yaklaşık olarak 43'te biri kadardı. Muallim sayısı ise 101'di. Bu sayı da Türkiye ortalamasının yaklaşık olarak 74'te biri kadardı. Trabzon'da 1923-1924 ders yılı devresinde orta mekteplerden Tam Devreli Erkek Lisesi olan Trabzon Lisesi'nde İbtidai sınıflarda gündüzcü 324 öğrenci, gececi ücretsiz 23 gececi ücretli 13 öğrenci olmak üzere toplam 360 öğrenci vardı. Birinci devre sınıflarından gündüzcü ücretsiz 16 gündüzcü ücretli 59, gececi ücretsiz 26 ve gececi ücretli 34 öğrenci vardı. İkinci devre sınıflarından gececi ve gündüzcülerden 14 olmakla beraber toplam olarak 509 öğrenci bulunmaktaydı. Trabzon'daki bu oran bu türde eğitim veren Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Tam Devreli Erkek Lisesi olanların yaklaşık olarak yüzde onu kadardı. Bu lisede 11 memur, 12 ibtidai muallimi, 23 tali muallimi olmak üzere 45 muallim vardı. Bu sayı genel Türkiye ortalamasının yaklaşık olarak 12'de biri kadardı. Trabzon Darülmualimin'de tatbikat sınıflarında 100 gündüzcü öğrenci, birinci devre sınıflarında gececi ücretsiz 128 öğrenci olmak üzere toplam 228 öğrenci bulunmaktaydı. Bu sayı Darülmualimini bulunan okullardaki öğrencilerin yaklaşık olarak onda biriydi. Bu okulda 9 memur, 4 kısmi ibtidai muallim, 17 kısmi tali muallim olmak üzere 21 muallim vardı. Bu sayı da genel

ortalamanın yaklaşık olarak 40'ta biri kadardı. Darüleytamı bulunan Trabzon'da öğrenim göre sadece 104 erkek öğrenci vardı. Bu sayı yaklaşık olarak Türkiye ortalamasının 54'te biri kadardı (İM, 1341, ss. 40, 41, 44, 45, 50, 51, 83; Kapağöz, 2024, ss. 69, 71, 81, 91, 95, 99, 107, 123, 127, 137, 146, 170).

1924-1925 İhsaiyat Mecmuası'na göre; Trabzon'da 26 muallimli 202 erkek öğrencili 1 erkek lisesi vardı. Orta mekteplerden 12 muallimli 42 öğrencili 1 erkek orta mektebi bulunmaktaydı. 10 muallimli 20 öğrencili 1 de kız orta mektebi bulunmaktaydı ve 179 erkek öğrencili 16 muallimli 1 erkek muallim mektebi mevcuttu. Bu oranlar Türkiye genelinin yaklaşık olarak 15 ile 30'da biri kadardı. Öksüz erkek yurtlarında ise ders gören ve görmeyenler olmak üzere toplam 173 kişiydi. Yine bu yılda 5 sınıflı 67 erkek ilk mektebi ve 8 kız ilk mektebi vardı. Öğrenci sayıları erkeklerde 4713 kızlarda 653'tü (İM, 1927, ss. 38, 39, 50, 51, 86, 87; Karaalp, 2023, ss. 15, 52, 53, 54, 55, 59, 60, 66, 67, 68, 70, 78, 86, 90, 91, 95, 96, 99, 101, 139, 141, 170, 239).

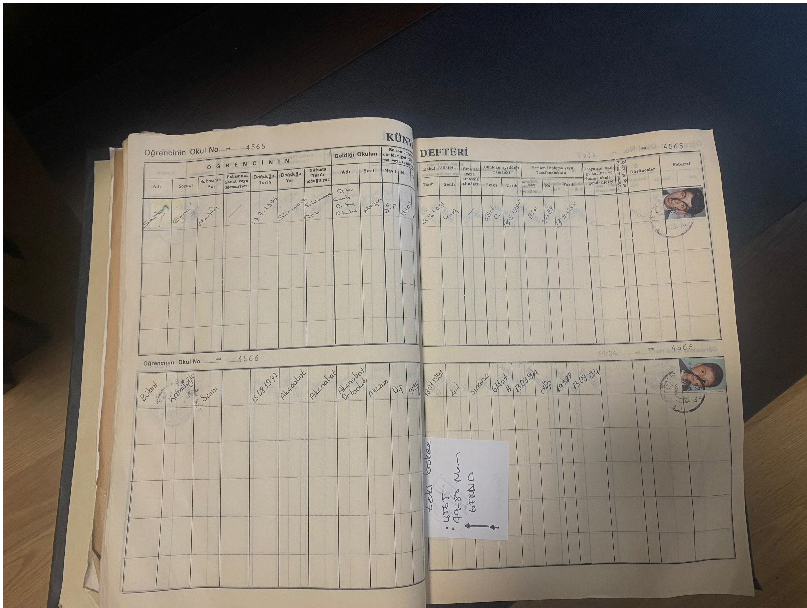
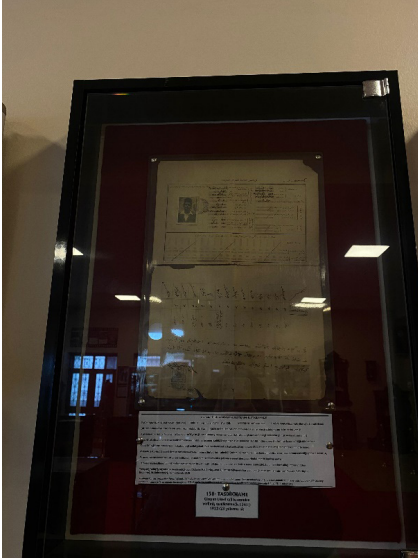
İhsaiyat mecmularına göre (1923-1925) değerlendirilen Trabzon'daki eğitim kurumlarının kuruluşu 1869 Maarif Nizamnamesi'nin ilan edilmesinden sonraki döneme dayanmaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde açılan ibtidailer, rüşdiyeler, idadiler ve liseler, askeri okullar ve diğer meslek okullarının bina, öğretmen ve öğrenci açısından ilkokullar haricinde oldukça düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Bunların içerisinde ilkokullardan yüksekokullara gidildikçe kurum ve kişi sayısının düştüğü görülmektedir. Yükseköğretim kurumu olan ilk üniversite ise cumhuriyet döneminde 1955'te açılabilmiştir. Buradan mezun olanların nerede istihdam edildiklerine dair bilgiler kısıtlı olduğu için İhsaiyat Mecmuaları'ndan bu tür çıkarımlar yapılamamaktadır. Trabzon'da 1925'e kadar açılan okulların sayısı; taşrada bir ilde bulunması, maddi imkansızlıklar, savaşların ve göçlerin verdiği zorluklar gibi nedenlerle yetersiz kalmıştır. Diğer bakımından eğitim nitelik bakımından genel olarak diğer taşra vilayetlerinde olduğu gibi istenilen başarıyı sağlayamamıştır. II. Meşrutiyet aydınlarının ve devlet adamlarının üzerinde durmaya çalıştığı kızların okutulması konusu Trabzon'da bu dönemde yüzeysel bir durumdadır. Okullarda erkek üstünlüğü egemen olmuştur. Bununla beraber zor şartlara rağmen laik ve modern eğitime geçiş, eğitimin birleştirilmesi, basın-yayın organlarının çoğalması, kültür seviyesinin artması, eğitimin yaygınlaşması bakımından eğitimde yapılan gelişmeler ilerideki dönemlere olumlu bir etki bırakmıştır.

Ek - 1

Trabzon Fen Lisesi

Mekteb-i Hamidiye (1880) Trabzon İdadisi (1887) Trabzon Sultanisi (1910) Trabzon Lisesi (1924) Trabzon Fen Lisesi (2010)

Ek - 2

Şehit Ünal Bıçakçı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

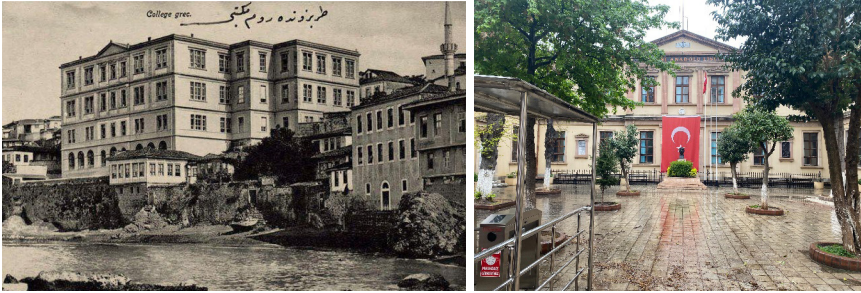
Trabzon Ticaret Meslek Lisesi (1924), Şehit Ünal Bıçakçı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (2016)

Ek - 3

Kanuni Anadolu Lisesi

Frontistrion (1902), Trabzon Rum Mektebi, Trabzon Darülmualimin (1923), Trabzon Erkek Öğretmen Okulu (1949), Trabzon Öğretmen Lisesi (1975), Trabzon Anadolu Lisesi (1981), Kanuni Anadolu Lisesi (1995)

Ek - 4
Aşağı Aksu İlkokulu

Aksu İbtidaisi (1888)

KAYNAKÇA

Ansiklopedi Maddeleri

- BALTACI, C. (2002). Medrese. *Türkler* içinde (C. 11). Yeni Türkiye Yayınları.
- BAYRAKDAR, M. (1994). Dâvûd-i Kayserî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 9). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BOZKURT, N. (2003). Medrese. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 28). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İPŞİRLİ, M. (2003). Medrese. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 28). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kitaplar

- AKKUTAY, Ü. (1984). *Enderun Mektebi*. Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- AKYÜZ, Y. (2014). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2014*. Pegem Akademi.
- BİLİM, C. Y. (2002). *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*. Anadolu Üniversitesi.
- CİHAN, A. (2007). *Osmanlı’da Eğitim*. 3 F Yayınıvi.
- DOĞAN, İ. (2012). *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*. Nobel.
- ERGIN, M. (2023). *Orhun Abideleri*. Boğaziçi Yayınları.
- ERTÜRK, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Yelken-tepe Yayınları.
- GÜNDÜZ, M. (2015). *Osmanlı Eğitim Mirası*. Doğu Batı.
- GÜNDÜZ, M. (2020). *Türk Eğitim Tarihi*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- GÜVEN, İ. (2022). *Türk Eğitim Tarihi*. Pegem Akademi.
- KOÇER, H. A. (1980). *Eğitim Tarihi (İlk Çağ) I*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları
- KOÇER, H. A. (1987). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*. Uzman Yayınları.
- KODAMAN, B. (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Türk Tarih Kurumu.
- Maarif Vekaleti 1339 - 1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası (İM)*. (1341). Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekaleti 1340 - 1341 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası (İM)*. (1927). Devlet Matbaası.
- MUTÇALI, S. (1995). *Arapça - Türkçe Sözlük*. Dağarcık.
- SAKAOĞLU, N. (2018). *Türkiye Eğitim Tarihi 11-20. Yüzyıllar*. Alfa.
- ŞANAL, Mustafa, ALACA, Eray. (2023). *Türk Eğitim Tarihi Orta Asya’dan Günümüze*. Pegem Akademi
- TUNÇ, M., Özen, Ö., & Tokgözi, O. (1998). *Trabzon İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim*. Trabzon Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Makaleler

- ÇELİKKAYA, H. (1991). Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* (3).
- HALİ, Servet ve RENCÜZOĞULLARI, Selcan (2017). İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerde Eğitim. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 6(17).
- ŞALGAM vd. (2023). Selçuklular Döneminde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri. *Kültür Araştırmaları Dergisi* (19).
- YOLALICI, M. E. (1994). Maarif salnamelerine göre; Trabzon vilayetinde eğitim ve öğretim kurumları. *Orta Asya ve Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 5, 435-473.
- HIZLI, M. (2008 Eylül). Osmanlılarda İlköğretimin Tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 6(12).

Tezler

- ARICI, H. (2006). *XIX. Yüzyılda Trabzon Vilayeti'nde Eğitim (Vilayet Salnamelerine Göre)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- KAPALIGÖZ, M. (2024). *Maarif vekâleti 1339-1340 (1924-1925) ders yılı İhsaiyat Mecmûası transkripsiyonu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Batman Üniversitesi.
- KARAALP, V. (2023). *Maarif vekâleti 1924-1925 Dersi Senesi İhsaiyat Mecmûası transkripsiyonu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Batman Üniversitesi.
- YILMAZ, B. (2020). *Trabzon Vilayeti'nde Asayiş, Suç, Suçlu ve Hapishaneler (1876-1915)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Uşak Üniversitesi.